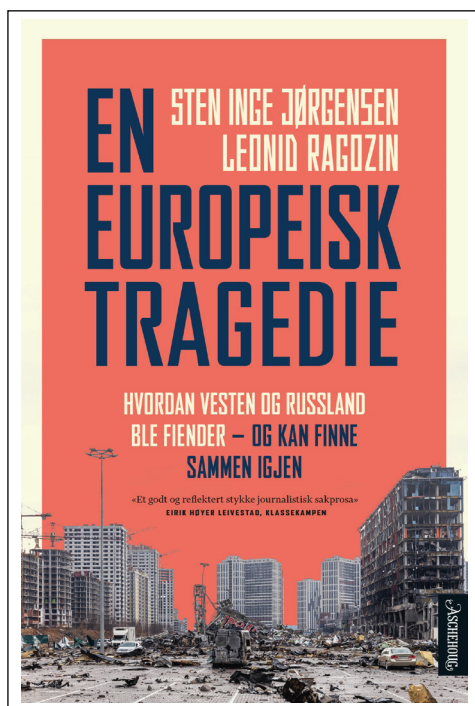

En europeisk tragedie: Hvordan Vesten og Russland ble fiender – og kan finne sammen igjen

Sten Inge Jørgensen & Leonid Ragozin

Oslo: Aschehoug 2022

378 sider. ISBN 9788203395055

Recensert av **Bo Petersson** [professor vid
Malmö universitet, bo.petersson@mau.se]

Leonid Ragozin är en rysk exiljournalist med mångåriga engagemang vid BBC i Ryssland. Hans artiklar har ofta återfunnits i kanaler som The Guardian, Politico och Al Jazeera. Sten Inge Jørgensen är en i Norge välkänd utrikesjournalist i Morgenbladet med specialisering på Europa, särskilt Tyskland. Boken som de har skrivit tillsammans är följaktligen journalistisk, inte vetenskaplig. Båda är 70-talister, så de tidsmässiga referensramarna har de gemensamt. Långa inledande avsnitt av boken är individuellt skrivna av dem båda var för sig och skildrar dels Ragozins uppväxt under Sovjetunionens sista och post-sovjetismens första år, dels Jørgensens mera makroorienterade perspektiv på utvecklingen i väst vid ungefär samma tid. Det är dock bokens beskrivningar av bakgrunden till och implikationerna av Rysslands krig i Ukraina som har uppmärksamrats i debatten.

Boken är kontroversiell och omdiskuterad eftersom de båda författarna visar en tydlig förståelse för officiella ryska narrativ, dock kanske inte i fråga om själva anfälls-kriget mot Ukraina där de menar att skulden otvetydigt ligger hos Putinregimen. Däremot visar de uppenbar förståelse för Kremls perspektiv beträffande den situation

som ledde fram till kriget. Häri närmar de sig John Mearsheimers (2014)¹ omstridda tes att kriget i Ukraina är västs eget fel. Framför allt menar de att väst i början av 1990-talet hade möjligheter att välkomna Ryssland i sin politiska och ekonomiska krets men försatt chansen på grund av en njugg, avvisande och paternalistisk attityd. Genom att väst inte kom Ryssland till mötes vid den tid då såväl Jeltsin som faktiskt även den nyttillträdde president Putin rentav talade om ett möjligt ryskt medlemskap i Nato, lades en jordmån för Putins revanschistiska program, hävdar författarna. Och därefter inträffade det som är väl känt: en allt skarpare autokratisk och cementering av Putinregimens oförsonlighet mot väst. Ryssland utvecklades i allt värre riktning till att idag vara det som författarna träffande beskriver som ett »gigantiskt Nordkorea på steroider» (s. 27). Författarna är vältaliga i sin argumentation. I vissa delar har de också en poäng. 1990-talets möjligheter var stora och under några gyllene år alldeles i början av decenniet var den politiska optimismen gränslös i Europa. Detta hade säkert kunnat utnyttjas bättre.

Längre fram i resonemangskedjan blir det svårare att sympatisera med författarnas hållning. De ekar fullt ut den putinryska propagandan om att väst genom bland annat Nato-utvidgning och internationell uppbackning av färgrevolutioner, hbtq-rörelser och sin långtgående liberalism trängde in Ryssland i ett hörn, vilket i sin tur ledde till att Putin och hans krets såg konfrontationen med väst som oundviklig. Inledningen av kriget mot Ukraina 2014 och annekteringen av Krim samma år följde, liksom eskaleringen och den fullskaliga invasionen i februari 2022. Författarna återger okritiskt den ryska regimens mantra att 1990-talets ledare i USA och övriga väst svek sina löften till Ryssland att inte med en enda tum utvidga Nato österut. De hävdar också att västs uppbackning av Ukraina inte dikterats av omsorg om demokratins utveckling och den suveräna statens fortbestånd allenast, utan också styrts av mot Ryssland riktade geopolitiska motiv. Om inte Putins ande svävar över boken i denna del så gör åtminstone Mearsheimers det.

Författarna ägnar stort utrymme åt vad de betecknar som högerextremism, eller rentav nynazism, i Ukrainas politiska liv, inte minst vid tiden för Euromaidan. Även här är de följsamma gentemot den ryska propagandan. De menar att den synlighet och aktivitet som dessa extrema högerkretsar visade upp gav Putin vatten på hans kvarn. Här finns dock även vissa beaktansvärda nyanser i deras resonemang. Dels menar de att ryska politiker stött och uppmuntrat högerextrema rörelser i Ukraina för att så split och motsättningar i landet, dels erinrar de om att grundlösa beskyllningar gentemot USA och väst för nazistsympatier var vanliga i den sovjetiska kalla krigspropagandan. Det låg därför nära till hands för den auktoritära regimen i Kreml att använda sig av denna propagandaarsenal, beskylla den ukrainska ledningen för nazism och väst för att understödja dylika strömningar för att skada Ryssland.

¹ Mearsheimer, J. J. (2014). Why the Ukraine crisis is the West's fault: the liberal delusions that provoked Putin. *Foreign Affairs*, 93(5), 1–12.

Författarna svävar som nämnts inte på målet när det gäller att beskriva Putinregimen som brutal, repressiv och förtryckande. De menar att den måste bort. Den står för ett kriminellt och illasinnat styre. De båda författarna menar dock att väst har bidragit till att frambringa detta monster genom att visa naivitet och aningslöshet i sin hantering av det auktoritära Ryssland, liksom det för den delen även gör med Kina. Den med Angela Merkel förknippade tyska strävan att få till en beteendeförändring genom fredlig integration och ömsesidiga handelsberoenden får en rejäl släng av kritiksleven. Författarna menar att den politiken bara tjänat till att stärka den auktoritära statens ekonomiska ställning. Den har inte alls påverkat dess hållning till mjuka värden som demokrati och individuella fri- och rättigheter. Tigern är ett randigt djur och ränderna går inte ur så lätt.

Den del av boken som förtjänar att tas på störst allvar är författarnas plädering för att skilja mellan Putinregimen och det ryska folket, och för att den regimförändring i Ryssland som måste till bara kan ske om en befolkningsmajoritet stödjer den. Och här, menar de, måste väst hjälpa till. Att med automatik ta avstånd från allt som är ryskt leder ingenstans, menar de, utan risken är att man kastar ut barnet med badvattnet. Den dag då förutsättningar för en regimförändring uppkommer måste det finnas samtalspartners i Ryssland. Författarna hävdar att den övervägande ryska befolkningsmajoriteten är konformister. De följer strömmen eftersom det är enklast så. På 1990-talet skedde en fullständig vindkantring i opinionen, från massivt stöd åt demokratisträvanden och i riktning mot Putins auktoritära omvandling. Det gick extremt snabbt. En sådan 180-graderssväng kan ske igen, menar de, om och när folket märker att regimens politik inte ger den stabilitet och det välstånd som de blivit lovade. I ett sådant skede får väst inte upprepa 1990-talets misstag, menar författarna. Deras vision, som förvisso kan betraktas som naiv men likafullt är en vision, handlar om ett EU som liksom USA har gjort rent hus med populism och andra antidemokratiska krafter på hemmaplan och åter står som ett demokratiskt föredöme för världen. I ett sådant scenario välkomnar EU inte bara Ukraina som medlem utan även Ryssland och Belarus. Ett sådant framtida lyckorike synes i dagsläget föga realistiskt men det kan förstås knappast skada att introducera perspektivet i debatten.